

dr hab. Magdalena Rzewuska
Katedra Prawa Cywilnego
i Prawa Prywatnego Międzynarodowego
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie

Olsztyn, dnia 6 września 2022 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana Pawła Kamińskiego pt. „Konstrukcja i charakter prawny ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych”

Przedłożona do recenzji praca poświęcona została problematyce ugody. Instytucja ta ma ważne znaczenie praktyczne. Cieszy się też coraz większym zainteresowaniem społecznym. Tytułowa tematyka jest wielowątkowa, budząca liczne wątpliwości interpretacyjne. Tematyka ugody stanowiła i wciąż stanowi przedmiot badań wielu przedstawicieli doktryny, choć przyznać należy rację Autorowi dysertacji co do tego, że jak do tej pory nie doczekała się ona kompleksowego opracowania. W dotychczasowych publikacjach, jak zauważył Doktorant, brak jest bowiem „analizy porównawczej ugody na tle różnych dziedzin prawa w celu wyodrębnienia uniwersalnego modelu ugody” (s. 13). Autor słusznie przez to wskazał, że „podjęcie rozważań w tym zakresie uznać należy za uzasadnione jako potencjalnie wnoszące poznawczy wkład w rozwój badań nad instytucją ugody w prawie polskim” (s. 13). Tym samym wybór tematu pracy uznać należy za właściwy.

Zasadniczą hipotezą badawczą „jest założenie, że w drodze szczegółowej analizy przypadków ugodowego rozwiązywania sporów prawnych, w sferach zróżnicowanych stosunków prawnych, można i należy wyodrębnić uniwersalny model ugody” (s. 14). Uzupełnieniem jej są inne, dodatkowe hipotezy, które ukierunkowane zostały na:

- „wykazanie, że instytucja ugody stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów”,
- „potwierdzenie, czy konieczne jest sformułowanie ogólnej normatywnej definicji ugody (...) na tle różnych gałęzi prawa”,
- „wykazanie istnienia modelu ogólnego ugody oraz zakresu jego wykorzystania w obrocie prawnym”,
- „potwierdzenie, że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych w różnych dziedzinach

prawa”, „udowodnienie, że wzajemne ustępstwa stron stanowią najważniejszy element konstrukcyjny ugody w każdej z dziedzin prawa”,

- „zdiagnozowanie, czy możliwe jest wyodrębnienie elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów” (s. 14-15).

Doktorant klarownie i poprawnie określił cel swoich badań. Podstawowym celem dysertacji było scharakteryzowanie instytucji ugody i „ocena dotychczasowych rozwiązań prawnych funkcjonujących w tym zakresie w prawie polskim” (s. 17). Oprócz celu podstawowego dysertacji Autor określił dwa dodatkowe cele badawcze, którymi były:

- „próba wyróżnienia elementów wspólnych różnych form ugodowego rozwiązywania sporów w wybranych gałęziach prawa”,
- „próba ustalenia, dlaczego organy administracji publicznej ustępują z pozycji władczej i sięgają po instytucję ugody w celu regulacji stosunków prawnych w prawie publicznym” (s. 17).

Zakreślone cele badawcze miały pomóc Doktorantowi w udzieleniu odpowiedzi na pytanie „czy cywilistyczna konstrukcja ugody może być z powodzeniem wykorzystywana w innych gałęziach prawa” (s. 17).

Za właściwe należy uznać również metody badawcze, które Autor wykorzystał przy opracowywaniu dysertacji. Oprócz metody formalno-dogmatycznej i niereaktywnej, Doktorant posiłkował się metodą prawnoporównawczą i historycznoporównawczą (s. 20).

Za poprawną należy uznać także strukturę dysertacji. Praca składa się z Wprowadzenia, czterech rozdziałów merytorycznych, a także Podsumowania. Struktura każdego z rozdziałów jest jednolita, tzn. każdy z nich zaczyna się od uwag wstępnych, a kończy wnioskami. Taki zabieg Autora niewątpliwie należy docenić. Dzięki niemu Czytelnik już na samym wstępie rozdziału jest w stanie ocenić, czy treści w nim umiejscowione będą mu przydatne. Wnioski wieńczące każdy rozdział pracy pozwalają Czytelnikowi usystematyzować wiedzę na temat zagadnień, które były przedmiotem rozważań w danym rozdziale pracy i poznać stanowisko Autora w wielu kwestiach spornych.

Wprowadzenie do dysertacji jest przejrzyste, a rozpoczyna się od uzasadnienia wyboru tematyki badawczej. W dalszej jego części Doktorant przybliżył problematykę i główne założenia rozprawy. Następnie przeszedł do sformułowania podstawowych celów badawczych. We wprowadzeniu Autor zapoznał również Czytelnika z metodami badawczymi, które wykorzystał w pracy, jak również z samą systematyką opracowania.

Rozdział pierwszy Doktorant zatytułował „Idea ugodowego rozwiązania sporów prawnych”. W tym miejscu pracy na wstępie przedstawił rys historyczny instytucji ugody.

Opisał pokrótce instytucję ugody funkcjonującą w prawie rzymskim. Następnie dokonał charakterystyki tej instytucji w systemach prawa państw zaborczych obowiązujących na ziemiach polskich, po czym przybliżył ugodę funkcjonującą w systemie prawa cywilnego dwudziestolecia międzywojennego. Zwrócił przy tym uwagę na to, że „regulacja prawna dotycząca ugody wyrażona w art. 621 k.z. miała wpływ na zarys konstrukcji prawnej ugody uregulowanej w obecnie obowiązującym Kodeksie cywilnym. Art. 917 k.c. stanowi kontynuację rozwiązań prawnych przyjętych w prawie II RP” (s. 39).

W dalszej części rozdziału pierwszego Autor scharakteryzował model ugodowego rozwiązywania sporów i określił ogólnospołeczną rolę ugody. Rozważania w tym miejscu pracy rozpoczął od zdefiniowania kilku ważkich pojęć, tj. sporu, konfliktu, rozwiązywania i rozstrzygnięcia sporów. Następnie wymienił i opisał zasadnicze tryby rozwiązywania sporów prawnych, tj.: tryb kontraktowy, arbitrażowy, mediacyjno-koncyliacyjny, adjudykacyjny. Zważył przy tym, że tryb kontraktowy i mediacyjno-koncyliacyjny „reprezentują tzw. model ugodowy” (s. 44). Jednocześnie wskazał, „że wyodrębniony „model ugodowy” należy rozumieć jako rozciągnięty w czasie proces, który polega na działaniach polubownych stron prowadzących do rozwiązania sporu w drodze porozumienia (ugody)” (s. 80). Doktorant trafnie zwrócił uwagę na to, że „ugodowy model rozwiązywania sporów ma wymiar ogólnospołeczny i pełni istotną rolę społeczną” (s. 44). Wymienił przy tym szereg ważkich funkcji, jakie pełni ugodowe rozwiązywanie sporów, a mianowicie: funkcję wychowawczą, funkcję harmonizacyjną, funkcję regulacyjną, funkcję stabilizującą, funkcję edukacyjną, funkcję odciążającą. Doktorant trafnie zważył, że „ugoda stanowi wyraz realizacji zasady pomocniczości w rozwiązywaniu sporów prawnych. Ugoda jest wyrazem zasady pomocniczości, która w odniesieniu do wymiaru sprawiedliwości polega na umożliwieniu jednostkom rozwiązywania sporów prawnych samodzielnie bez przymusu państwowego” (s. 56).

W rozdziale pierwszym pracy Autor zwrócił również uwagę na istotne znaczenie i wzrost zainteresowania tzw. alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów (ADR). Doktorant opisał trzy formy alternatywnych metod rozwiązywania sporów, tj.: negocjacje, mediacje i arbitraż, ważąc, że każda z nich może wpłynąć na zawarcie ugody. Zwrócił przy tym słusznie uwagę na to, że ADR-y uzupełniają, jak również wspierają wymiar sprawiedliwości. Sumując rozważania poczynione w rozdziale pierwszym, Autor słusznie skonstatował, że „ugoda jako instytucja prawna ze względu na swój szczególny charakter pełni uniwersalną rolę w obrocie prawnym” (s. 82).

W rozdziale drugim pracy Autor dokonał charakterystyki umowy ugody w prawie cywilnym. W pierwszej kolejności zasadnie Doktorant wyjaśnił znaczenie pojęcia „ugody” na gruncie kodeksu cywilnego i pojęcia „ugody sądowej”. Z uwagi na brak definicji legalnej ugody w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, Autor opowiedział się za pojmowaniem ugody procesowej jako umowy cywilnoprawnej. Trafnie przy tym wskazał, że „gdyby ustawodawca zamierzał uregulować ugodę zawieraną w procesie cywilnym odmiennie, w oderwaniu od modelowego ujęcia ugody w Kodeksie cywilnym, posłużyłby się przynajmniej dodatkowym przymiotnikiem, czy też sformułowaną odrębną definicją ugody sądowej” (s. 94).

W dalszej części rozdziału drugiego rozważania Doktoranta skoncentrowane zostały na formie i trybie zawarcia umowy ugody. Autor zwrócił uwagę na zasadniczą dowolność formy umowy ugody, o ile z przepisów szczególnych nie wynika co innego. Co istotne, nie zapomniał odnotować, że zarówno do zawarcia ugody sądowej, ugody przed sądem polubownym, jak również przed mediatorem konieczne jest zachowanie formy, którą wskazano w przepisach normujących dane postępowanie.

Kolejno analizą Doktorant objął charakter prawny ugody, uważając, że jest ona nietypową umową nazwaną. Zdaniem Autora „ugoda jest (...) „nakładką” na inne stosunki prawne, ponieważ zawsze odnosi się do pierwotnego stosunku prawnego pomiędzy stronami” (s. 108). Następnie Doktorant dokonał krótkiej charakterystyki instytucji prawnych zbliżonych do ugody, a mianowicie uznania i odnowienia.

Kolejno, w rozdziale drugim pracy Autor przybliżył funkcje ugody w systemie prawa prezentowane przez przedstawicieli doktryny i judykaturę (funkcję koncyliacyjną, społeczno-gospodarczą i stabilizacyjną). Z uwagi na te funkcje Doktorant przyjął, że ugoda stanowi instytucję uniwersalną. Rozważania poczynione w rozdziale drugim wieńczy konstatacja Autora o następującej treści: „dokonując wykładni gramatycznej pojęcia ugody wskazać można wprost, że nie ma ograniczeń w zakresie zastosowania rozwiązania konstrukcyjnego ugody na gruncie innych niż cywilnoprawne stosunki prawne. Z uwagi na to, że poszczególne elementy konstrukcyjne ugody są wyrażone w sposób ogólny, mogłaby ona znaleźć zastosowanie do regulacji stosunków prawnych na gruncie różnych innych dziedzin prawa” (s. 131).

Niezmiernie interesujący, a zarazem najbardziej obszerny objętościowo jest rozdział trzeci rozprawy pt. „Ugoda w wybranych innych gałęziach prawa – analiza porównawcza – w kierunku uniwersalnego modelu ugody”. Rozdział ten Doktorant podzielił na dwa podrozdziały, z których pierwszy dotyczy problematyki ugody w stosunkach

prywatnoprawnych, drugi zaś ugody w prawie publicznym. W podrozdziale pierwszym analizą objęta została w pierwszej kolejności ugoda zawierana w sprawach rodzinnych. W tym miejscu pracy Autor podkreślił, że „w stosunkach rodzinnych zawarcie ugody związane jest z dyspozytywnością przedmiotu ugody” (s. 139). Podał przykłady spraw z zakresu prawa rodzinnego, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody. Trafnie też zwrócił uwagę na to, że w sprawach rodzinnych rozstrzyganych w postępowaniu nieprocesowym istnieje możliwość zawarcia porozumienia będącego „szczególnym rodzajem ugody”.

Docenić należy wysiłek Autora sprowadzający się do oceny rządowego projektu ustawy z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD261). Ciekawe są również zgłoszone przez Doktoranta postulaty *de lege ferenda*. Autor wskazał, że „zasadnym wydaje się (...) wprowadzenie w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a także przepisach procesowych rozwiązań normatywnych (a) umożliwiających zawieranie umów w szerszym zakresie, (b) wprowadzających instytucję ugody pozasądowej, (c) ustanawiających obowiązek podejmowania prób mediacyjnych przed wszczęciem postępowania cywilnego” (s. 147).

Analizując ugodę dotyczącą świadczeń alimentacyjnych Doktorant zważył, że „wzorem dla polskiego ustawodawcy mogłyby być rozwiązania amerykańskie w tym zakresie” (s. 148), jednakże nie przybliżył tych rozwiązań.

Kolejno Autor dokonał dosyć szczegółowej analizy ugody w Kodeksie pracy. Opowiedział się przy tym za stosowaniem wprost art. 917 k.c. do ugód z zakresu prawa pracy, przy wzięciu pod uwagę reguł obowiązujących na gruncie prawa pracy. W dalszej części podrozdziału pierwszego Doktorant skoncentrował uwagę na ugodzie w prawie ubezpieczeń gospodarczych i społecznych. Następnie opisał inne szczególne rodzaje ugody uregulowane odrębnymi przepisami, w tym m.in. ugodę w bankowym postępowaniu ugodowym. Zwieńczeniem podrozdziału pierwszego rozdziału trzeciego są uwagi na temat wybranych rodzajów ugód w procesie cywilnym.

W podrozdziale drugim Autor rozważaniami objął ugodę w prawie publicznym. W pierwszej kolejności dokonał krótkiej charakterystyki prawa publicznego. Następnie opisał zasadę polubownego rozstrzygania kwestii spornych należących do właściwości administracji publicznej, obowiązującą na gruncie postępowania administracyjnego. Kolejno Doktorant dokonał analizy ugody przed organem administracji publicznej. Zwrócił uwagę na liczne zalety ugody zawieranej w postępowaniu administracyjnym, wśród których wymienił m.in.: uproszczenie postępowania, przyspieszenie postępowania, odformalizowanie postępowania, złagodzenie przymusu państwowego.

Ciekawe i dość obszerne są rozważania Autora poświęcone ugodowemu zakończeniu sporu z organem administracji publicznej. Analizując tę materię Doktorant przybliżył instytucję: mediacji administracyjnej, ugody w sprawie spornej należności cywilnoprawnej, a także ugody w zakresie należności publicznoprawnych. W dalszej części podrozdziału drugiego rozdziału trzeciego pracy Autor zwrócił uwagę na walory ugody cywilnoprawnej zawieranej w sprawach z zakresu administracji publicznej. Następnie dokonał analizy ugody w prawie zamówień publicznych.

Rozważania poczynione przez Doktoranta w trzecim rozdziale pracy pozwoliły mu obronić sformułowane przez Niego hipotezy badawcze. Potwierdził mianowicie, „że elementy konstrukcyjne ugody cywilistycznej pozwalają zastosować ugodę do regulacji spornych stosunków prawnych na gruncie różnych dziedzin prawa. Konstrukcja prawna ugody stanowiąca model ugody może być i jest wykorzystywana w innych gałęziach prawa, z tym zastrzeżeniem oczywiście, że uwzględnia charakter określonych stosunków prawnych, które reguluje” (s. 264). Wykazał również, „że instytucja ugody stanowi niezbędny, konstrukcyjny element ugodowych sposobów rozwiązywania sporów w różnych gałęziach prawa” (s. 264). Potwierdził też „możliwość wyodrębnienia elementów wspólnych dla różnych form ugodowego rozwiązywania sporów” (s. 265). Sumując rozdział trzeci pracy, Doktorant słusznie stwierdził, że „ważnym elementem, który powinien zaistnieć, aby nastąpił rozwój ugodowych metod rozwiązywania sporów w prawie publicznym, jest formalne (normatywne) umocowanie organu do zawarcia ugody w sprawach z zakresu administracji publicznej” (s. 267).

Na uwagę zasługuje również czwarty – ostatni rozdział dysertacji o tytule „Podstawowe elementy konstrukcyjne i modelowe ugody ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych ustępstw stron”. Autor rozpoczął go od dokonania ogólnej charakterystyki stosunku prawnego, po czym przeszedł do analizy stosunku prawnego jako przedmiotu ugody. Czyniąc to wskazał, że stosunek prawny stanowi jeden z elementów przedmiotowo istotnych umowy ugody. Jednocześnie zwrócił uwagę na wątpliwości doktryny co do tego, „czy przedmiotem ugody może być tylko treść istniejącego stosunku prawnego, czy też także samo istnienie tego stosunku” (s. 279). Przybliżając poglądy przedstawicieli doktryny w tej materii Doktorant zajął również własne stanowisko.

W dalszej części rozdziału czwartego Autor podjął próbę określenia zakresu zastosowania ugody stanowiącej konkretną konstrukcję prawną. Prowadząc tego rodzaju rozważania Doktorant doszedł do wniosku, że „zakres zastosowania ugody jako umowy prawa cywilnego, jak również określonej konstrukcji prawnej jest bardzo szeroki. (...) o ile

umowa ugody dotyczyć może stosunków prawa prywatnego, to już sama konstrukcja ugody może być wykorzystywana na gruncie prawa publicznego, jak również prawa karnoprosesowego” (s. 294). Jednocześnie zwrócił uwagę na ograniczenia w dopuszczalności zawierania ugód, które związane są m.in. ze sprzecznością ugody z zasadami współżycia społecznego, czy ustawą.

Następnie Doktorant skoncentrował uwagę na celu ugody i wzajemnych ustępstwach stron, ważąc że stanowią one ważkie, bo przedmiotowo istotne elementy konstrukcyjne ugody.

W dalszej części rozdziału czwartego Autor przybliżył problematykę wykładni oświadczeń woli w ugodzie, a także uchylenia się od skutków prawnych ugody. Ostatnim z zagadnień poruszonych w tym rozdziale pracy jest zagadnienie nieważności umowy.

Pracę wieńczy logiczne a zarazem przejrzyste Podsumowanie zawierające wnioski końcowe. Autor wskazał i należyście uzasadnił, które z przedstawionych przez Niego we Wstępie hipotez badawczych zostały potwierdzone, a które nie.

Zarówno strona merytoryczna jak i językowa pracy zasługują na wysoką oceną. W pracy tak dużych gabarytów zdarzają się bowiem jedynie nieliczne usterki językowe. Co do strony edytorskiej pracy nasuwają się pewne uwagi. Otóż w Spisie treści nie umiejscowiono wszystkich podrozdziałów, które wyszczególniono w treści pracy.

Na uwagę i wyróżnienie zasługuje spójność wyводу Autora. Doktorant, co istotne, często w wielu kwestiach spornych starał się zająć własne stanowisko. Nie bał się dokonać również oceny proponowanych nowych rozwiązań prawnych (na co wcześniej zwracano już uwagę), co potwierdza Jego umiejętność samodzielnego prowadzenia badań.

Docenić należy również bogato cytowane piśmiennictwo i orzecznictwo.

Sumując, uważam, że recenzowana dysertacja jest interesująca i wartościowa. Stanowi ona obszerne opracowanie monograficzne, które zapewne będzie przydatne dla wielu badaczy zajmujących się problematyką polubownego rozstrzygnięcia sporów.

W świetle powyższego stwierdzić należy, że dysertacja Pana Pawła Kamińskiego pt. „Konstrukcja i charakter prawny ugody jako uniwersalnego narzędzia rozwiązywania sporów prawnych” spełnia wymogi określone w przepisie art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, co pozwala ją dopuścić do publicznej obrony.

Magdalena Rzewuska